

УДК 364:355
JEL E24, H53

Л. К. Семів

доктор економічних наук, професор, професор кафедри менеджменту та соціально-гуманітарних дисциплін Львівського інституту ДВНЗ «Університет банківської справи». м. Львів
e-mail: semivlubov@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1219-1970>

В. Р. Клос

майор, магістр Львівського інституту ДВНЗ «Університет банківської справи», м. Львів
e-mail: klos_vr@ukr.net
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3560-7075>

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ В СОЦІОЛОГІЧНІЙ ОЦІНЦІ

Визначено особливості та проблемні питання соціального захисту військовослужбовців-учасників АТО в умовах загострення військово-політичної ситуації в країні. Оцінено рівень задоволення потреби в отриманні учасниками АТО пільг, компенсацій, передбачених Законом України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту». Охарактеризовано проблемні питання у реалізації державних гарантій соціального захисту учасників АТО у частині медичного, реабілітаційного, житлового, освітнього, трудового, інфраструктурного характеру, власності на землю. Запропоновано заходи щодо зниження або запобігання негативного впливу соціальних ризиків на військовослужбовців, які через особливості своєї службової діяльності не мають іншого джерела отримання гідних умов для існування. Показано місце і роль різних суб'єктів соціальної відповідальності у військовому середовищі в системі соціального захисту військовослужбовців.

Ключові слова: соціальний захист, військовослужбовці, АТО, державні гарантії, соціальна відповідальність.

Semiv L., Klos V. SOCIAL PROTECTION OF MILITARY PERSONNEL: PROBLEM ISSUES IN SOCIOLOGICAL ESTIMATION

The issues of not only securing the operational capability of Ukrainian Military Forces but also increasing importance of social and legal protection of military personnel and their family members has been in the focus of events in Ukraine lately (since 2014). The foundations of social protection of military personnel emphasize the establishment of guarantees that secure the realization of constitutional rights and freedoms, meeting the material and spiritual needs of military personnel in terms of the special type of their service, status in society and maintaining the social stability in military environment. The paper defines the peculiarities and problem issues of social protection of military personnel – participants of anti-terroristic operation (ATO) in conditions of aggravated military-political situation in the country. The level of meeting the ATO participants' needs in subsidies and compensations stipulated by the Law of Ukraine «On the Status of War Veterans and Guarantees of Their Social Protection» is estimated. Problem issues of realization of state social protection guarantees for ATO participants in terms of medicine, rehabilitation, housing, education, labour, infrastructure and land property are outlined. The measures are suggested to reduce or eliminate the negative impact of social risks on military personnel, who have no other sources of receiving decent living conditions due to their service. The place and role of various social responsibility entities in military environment in the system of social protection of military personnel is shown. Social responsibility of the command staff of a military unit and military commissariats for granting the military personnel the status of the participant of military actions and the need to inform military personnel on free of charge professional medical assistance in military medical facilities is emphasized. Problem issues in realization of state guarantees of social protection of anti-terroristic operation participants in terms of housing and utilities policy (social programs) for military personnel on allocation of land plots are outlined. The paper proves that the issue of professional growth (additional education, re-qualification) testifies to the understanding of the latter component in labour capacity of working-age individuals, who the military personnel is as well. The suggested ways to reduce or eliminate negative impact of social risks on military personnel strengthen the role of various social responsibility entities in military environment.

Keywords: social protection, military personnel, ATO, state guarantees, social responsibility.

Постановка проблеми. У фокусі подій в Україні в останні роки (з 2014 р.) перебувають не лише питання забезпечення боєздатності та функціонування Збройних Сил України, але й питання соціального і правового захисту військовослужбовців і членів їх сімей. Засади соціального захисту

військовослужбовців акцентують на встановленні гарантій, що забезпечують реалізацію конституційних прав і свобод, задоволення матеріальних і духовних потреб військовослужбовців відповідно до особливого виду їх службової діяльності, статусу в суспільстві, підтримання соціальної стабільності у

військовому середовищі [1]. З огляду на величезне соціальне значення та незворотність виконання законодавчих норм у сфері соціального захисту військовослужбовців, а також новітні події в Україні, що змусили Парламент України 26 листопада 2018 р. увести в країні воєнний стан в окремих її місцевостях через агресію Російської Федерації в Азовському морі, на порядку денному у сфері соціального захисту військовослужбовців з особливою гостротою постає питання, з одного боку, про захист незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України як обов'язку громадянина України, з другого – про зобов'язання держави перед військовослужбовцями у сфері соціального захисту.

За інформацією Державної служби України у справах ветеранів війни та учасників антитерористичної операції [2], за станом на 01.11.2018 р. статус учасника бойових дій, які брали участь у проведенні антитерористичної операції, надано 354 112 особам. Поява і значна чисельність цієї категорії військовослужбовців потребує спеціальних знань, кваліфікованої юридичної допомоги у питаннях соціального і правового захисту військовослужбовців і членів їх сімей.

У лютому 2017 р. відбулися парламентські слухання на тему «Державні гарантії соціального захисту учасників антитерористичної операції, Революції Гідності та членів їхніх родин: стан і перспективи» [3], серед першочергових завдань яких було визначено необхідність схвалення Концепції Державної цільової програми з медичної, психологічної, соціальної реабілітації та адаптації учасників антитерористичної операції до 2020 року, а також затвердження Порядку та умов надання державної цільової підтримки для здобуття професійно-технічної освіти деяким категоріям громадян. При цьому щодо виконаної роботи з реалізації парламентських слухань відповідальні міністерства та відомства повідомили, що більшість з рекомендацій парламентських слухань ними виконані. Хоча Концепцію державної цільової програми з фізичної, медичної, психологічної реабілітації, соціальної та професійної реабілітації учасників антитерористичної операції на період до 2022 року схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 12.07.2017 р., однак, на думку представників громадських організацій учасників АТО, реально виконано або частково виконано менше половини рекомендацій [4].

Аналіз останніх досліджень. Окремі питання соціального захисту військовослужбовців знайшли висвітлення у працях авторів-правників В. І. Алещенко, В. В. Балабіна, О. С. Верби, М. І. Карпенка, І. І. Марка, В. І. Пашинського, О. М. Щербініна та ін.

Мета статті – оцінити рівень задоволення учасниками АТО потреби в отриманні пільг, компенсацій, передбачених Законом України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» на основі анкетного опитування.

Основні результати дослідження. Питання соціального захисту військовослужбовців в контексті здійснення соціальної політики у Збройних Силах

України були і залишаються актуальними з часу здобуття державної незалежності. Сьогодні зростаюча кількість військовослужбовців АТО, загострення військово-політичної ситуації в країні та невідкладність заходів, які запропоновані у парламентських слуханнях та прийнятій Концепції Державної цільової програми з цього питання, піднімають на новий якісний рівень питання соціального захисту військовослужбовців і членів їх сімей. Адже згідно з чинним законодавством ніхто не вправі обмежувати військовослужбовців і членів їх сімей у конституційно закріплених правах і свободах. Вони мають право користуватися усіма правами і свободами людини та громадянина, гарантіями цих прав і свобод, закріпленими в Конституції України та інших законах України.

Задля оцінювання рівня задоволення потреби в отриманні учасниками АТО пільг і компенсацій, передбачених Законом України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», одним із співавторів статті проведено анкетне опитування в м. Волноваха Донецької області серед військовослужбовців, які призвані на військову службу за контрактом (категорії військовослужбовців – офіцери, прапорщики, сержанти, солдати).

Період опитування – час оголошеного військового стану (кінець листопада 2018 р.). До опитування було залучено 23 респонденти-учасники АТО, серед яких були такі, хто мали статус учасника АТО та інший статус. Це військовослужбовці, які були призвані військкоматом на строкову службу та виявили бажання укласти контракт на шість місяців, а також призвані військкоматом на добровільній основі та уклали контракти на три та п'ять років відповідно. За віком респонденти були представлені так: менше 20 років – 4%, 20-30 років – 74%, 35-40 років – 0%, більше 40 років – 22%. Серед опитаних 100% – це чоловіки, з них особи офіцерського складу – 13%, прапорщики – 9%, особи старшинського та сержантського – 17%, особи рядового складу – 61%.

Анкета дозволяє отримати відповіді на низку питань, пов'язаних із соціальним захистом військовослужбовців і членів їхніх сімей. Військовослужбовці, виконуючи конституційний обов'язок щодо захисту Вітчизни, не мають бути обмеженими у конституційних правах і свободах, зокрема у сфері соціального захисту. Тому зазначені обставини потребують здійснення особливих заходів відносно зниження або запобігання негативного впливу соціальних ризиків на військовослужбовців, які через особливості своєї службової діяльності не мають іншого джерела отримання гідних умов для існування.

Анкета містить блоки питань медичного, реабілітаційного, житлового, освітнього, трудового, інфраструктурного характеру, а також питання щодо власності на землю, тобто тих, які входять у перелік питань соціального захисту військовослужбовців Збройних Сил України.

1. Анкетне опитування дозволило з'ясувати статус респондентів. Серед опитаних виявилось 39,1% таких осіб. Решта (59,9%) такого статусу не мають, тож

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО ПЕРІОДУ УКРАЇНИ

відповідно до вимог ст. 12 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» шість з десяти осіб позбавлені понад 20 різних видів пільг, серед яких найважливішими є такі [5]:

- безоплатне одержання лікарських засобів за рецептами лікарів, першочергове безоплатне зубопротезування, безоплатне забезпечення санаторно-курортним лікуванням; користування при виході на пенсію чи зміні місця роботи поліклініками та госпіталами, до яких вони були прикріплені за попереднім місцем роботи; першочергове обслуговування в лікувально-профілактичних закладах та першочергова госпіталізація; виплата допомоги з тимчасової непрацездатності в розмірі 100% середньої заробітної плати;
- 75-процентна знижка квартирної плати та вартості комунальних послуг; позачергове встановлення на пільгових умовах квартирних телефонів;
- безоплатний проїзд усіма видами міського пасажирського транспорту, автомобільним транспортом загального користування в сільській місцевості; безоплатний проїзд один раз на два роки (туди і назад) залізничним, водним, повітряним або міжміським автомобільним транспортом;
- використання чергової щорічної відпустки у зручний час, а також одержання додаткової відпустки без збереження заробітної плати строком до двох тижнів на рік; переважне право на залишення на роботі;
- першочергове забезпечення житловою площею. Учасники бойових дій, які дістали поранення, контузію або каліцтво, забезпечуються житловою площею протягом двох років з дня взяття на квартирний облік. Першочергове відведення земельних ділянок для індивідуального житлового будівництва, одержання позики на будівництво з погашенням її протягом 10 років, починаючи з п'ятого року після закінчення будівництва;
- щорічна разова грошова допомога до 5 травня.

Виникає питання: чому не всі учасники АТО мають статус учасника бойових дій? Відповідно до вимог пункту 2 Порядку надання статусу учасника бойових дій особам, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України, статус учасника бойових дій надається: військовослужбовцям (резервістам, військовозобов'язаним) та працівникам Збройних Сил, Національної гвардії, СБУ, Служби зовнішньої розвідки, Держприкордонслужби, Держспецтрансслужби, особам рядового і начальницького складу, військовослужбовцям, працівникам МВС, Управління державної охорони, Держспецзв'язку, ДСНС, ДПТС, військових формувань, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України і брали безпосередню участь в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення, перебуваючи безпосередньо в районах проведення антитерористичної операції.

Підставою для надання особам статусу учасника бойових дій є: документи про безпосереднє залучення до виконання завдань антитерористичної операції в районах її проведення, направлення (прибуття) у відрядження до районів проведення антитерористичної операції, їх перебування в таких районах з метою виконання завдань із захисту незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України.

Тож з наведених результатів анкетування можна припустити, що б з 10 військовослужбовців, які не мають означеного статусу, вперше перебувають у зоні АТО і раніше до виконання завдань антитерористичної операції в районах її проведення не залучалися.

Враховуючи цей факт, командування військової частини є соціально відповідальним за оформлення цим військовослужбовцям статусу учасника бойових дій та внесення їх у чинний реєстр учасників АТО. Військовослужбовцям, які брали безпосередню участь в АТО, у забезпеченні її проведення, перебуваючи безпосередньо в районах проведення АТО, і яким на день виключення зі списків особового складу військової частини не наданий статус учасника бойових дій, видається комплект документів, необхідних для надання цього статусу через військові комісаріати, де вони будуть перебувати на військовому обліку, для надання їх до комісій обласних військових комісаріатів, Київського міського військового комісаріату [6]. Отже, соціально відповідальними у питанні надання статусу учасника бойових дій є також військові комісаріати, де військовослужбовці будуть перебувати на військовому обліку, а також комісії обласних військових комісаріатів, Київського міського військового комісаріату. Зазначений порядок набуття цього статусу має знати кожен військовослужбовець, оскільки володіння інформацією вчасно та в деталях є інституційно необхідним для соціально-правового захисту військовослужбовців і членів їх сімей.

Подальший аналіз доцільно проводити в розрізі двох категорій респондентів: військовослужбовці, які мають статус учасника бойових дій, та військовослужбовці, які такого статусу не мають.

2. Питання медико-рекреаційного забезпечення учасників військових дій є чи не найважливішим у системі соціального захисту військовослужбовців, оскільки мова йде про життя і здоров'я людей, які як ніхто інші зазнають воєнної загрози і небезпеки. Як зазначив Міністр соціальної політики України [7], «ми несемо людські втрати – солдати та офіцери ЗСУ, Нацгвардії, інших збройних формувань, отримують поранення та каліцтва, і завдання держави полягає у забезпеченні їх реабілітацією та протезуванням для повної інтеграції в мирне життя. Це складні виклики, з якими Україна раніше не зіштовхувалась». Чинним законодавством передбачено низку гарантій та компенсацій для учасників АТО медико-рекреаційного характеру, які стосуються створення сприятливих санітарно-гігієнічних умов проходження військової служби, побуту та системи заходів з обмеження дії небезпечних факторів військової служби.

Про рівень задоволення потреби у найважливіших пільгах і компенсаціях дає аналіз результатів проведеного дослідження. Серед осіб, які мають статус учасника бойових дій, є поодинокі випадки, коли була використана можливість скористатися пільгою щодо безоплатного одержання ліків (22,2%) та використати право на безкоштовне санаторно-

курортне лікування (22,2%). Інші позиції щодо реалізації права на отримання медико-рекреаційних послуг військовослужбовцями (безоплатне зубопротезування, психологічна реабілітація, санаторно-курортне лікування) є поодинокими, вони набули поширення серед 11,1% респондентів (табл. 1).

Таблиця 1

Розподіл відповідей респондентів на питання щодо користуванням правом на медико-рекреаційне забезпечення, %

Питання	Мають статус учасника бойових дій			Не мають статусу учасника бойових дій		
	так	ні	всього	так	ні	всього
Чи мали Ви змогу скористатися пільгою щодо безоплатного одержання ліків?	22,2	77,8	100,0	0	100,0	100,0
Чи користувалися Ви пільгою щодо безоплатного першочергового зубопротезування?	11,1	88,9	100,0	0	100,0	100,0
Чи отримували Ви послуги з психологічної реабілітації?	11,1	88,9	100,0	0	100,0	100,0
Чи необхідна Вам, на Вашу думку, психологічна реабілітація?	11,1	88,9	100,0	0	100,0	100,0
Чи використали Ви своє право на безкоштовне санаторно-курортне лікування?	22,2	77,8	100,0	0	100,0	100,0
Чи є у Вас потреба у протезуванні та забезпеченні іншими засобами реабілітації?	11,1	88,9	100,0	0	100,0	100,0
Маєте травми, поранення, контузію? У разі якщо відповідь «Так» чи виплачена компенсація?	0	100,0	100,0	0	100,0	100,0
Чи використали Ви своє право на безкоштовне санаторно-курортне лікування та реабілітацію?	11,1	88,9	100,0	0	100,0	100,0
Маєте травми, поранення, контузію? У разі якщо відповідь «Так» чи виплачена компенсація?	0	100,0	100,0	0	100,0	100,0

Складено авторами.

Інша ситуація спостерігається при розгляді прав військовослужбовців, які зараз перебувають в АТО і які не мають статусу учасника бойових дій. Практично за всіма позиціями задекларованого в українському законодавстві права на надання медико-рекреаційних послуг не були відзначені випадки користування таким правом.

Причин тут може бути декілька. По-перше, відсутність оформлення статусу учасника військових дій (вперше в АТО). По-друге, як вказали респонденти у поясненнях, у них не було потреби (вірогідно, поясненням може бути молодий вік опитаних і відносно хороший рівень стану здоров'я), а також те, що респонденти не були поінформовані про прописані в Законі правові можливості соціального захисту медичного характеру військовослужбовців. У цьому випадку вирішальну роль відіграло те, що 100% осіб, які не мають статусу учасника бойових дій, проходять військову службу за контрактом і перебувають у зоні АТО (ООС) вперше. При цьому пояснення респондентів, що «не був поінформований», вказує на те, що командування по місцю дислокації військової частини, де вони проходять службу за контрактом, не інформувало військовослужбовців про їх законне право та порядок отримання безоплатної кваліфікованої медичної допомоги у військово-медичних закладах охорони здоров'я. Така соціальна безвідповідальність як військової частини, так і самих військовослужбовців не може мати виправдання, коли мова заходить про соціальний захист людей, які працюють за контрактом у Збройних Силах України та / або є учасниками антитерористичної операції, здоров'ю і життю яких загрожують військові небезпеки.

3. Житлове питання, особливо з часу набуття Україною державної незалежності, актуальне для більшої частини наших громадян, а також для військовослужбовців і членів їх сімей. За чинним законодавством держава має забезпечити військовослужбовців житловими приміщеннями або, за їх бажанням, грошовою компенсацією за належне їм для отримання житлове приміщення на підставах, у порядку і відповідно до вимог, встановлених Житловим кодексом Української РСР та іншими нормативно-правовими актами. При цьому визначено умови та життєві обставини, коли поліпшення житлових умов військовим і членам їх сімей здійснюється позачергово за рахунок військових формувань або органів виконавчої влади, де вони перебувають на обліку громадян, які потребують поліпшення житлових умов, а також у позачерговому порядку в разі потреби поліпшення житлових умов [6].

Узагальнення результатів проведеного дослідження показує (табл. 2), що в категорії військовослужбовців, які мають статус учасника бойових дій, мають проблеми із житлом 22,2% респондентів, така ж кількість опитаних потребує житлової площі. При цьому гарантованим правом на житло скористалися відносно більше респондентів, ніж іншими видами соціального захисту військовослужбовців. Це стосується, зокрема, використання пільги щодо забезпечення житловою площею (33,3%), отримання у повному обсязі знижок на житлово-комунальні послуги, побутові послуги (55,6%), квартирної черги (33,3%). Очевидно, що отримані результати пояснюють ситуацію, яка відображає на практиці впровадження Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО ПЕРІОДУ УКРАЇНИ

захисту» в частині використання різних видів пільг. Якщо цю гіпотезу прийняти до уваги, то у вирішенні житлового питання є ще дуже багато нереалізованих можливостей щодо соціального захисту військовослужбовців. За надання військово-

службовцям за місцем проходження ними військової служби службових житлових приміщень соціально відповідальними є такі суб'єкти: начальники гарнізонів, а у гарнізоні міста Києва – Міністр оборони України.

Таблиця 2

Вирішення житлового питання у відповідях респондентів, %

Питання	Мають статус учасника бойових дій			Не мають статусу учасника бойових дій		
	так	ні	всього	так	ні	всього
Чи користувалися Ви пільгою щодо забезпечення житловою площею?	33,3	66,7	100,0	0	100,0	100,0
Чи є у Вас потреба у забезпеченні житловою площею?	22,2	77,8	100,0	21,4	78,6	100,0
Чи отримуєте у повному обсязі належні знижки на житлово-комунальні послуги, побутові послуги, користування транспортом тощо?	55,6	44,4	100,0	0	100,0	100,0
Чи маєте будь-які проблеми з житлом?	22,2	77,8	100,0	14,3	85,7	100,0
Чи стоїте у квартирній черзі?	33,3	66,7	100,0	0	100,0	100,0

Складено авторами.

Серед військовослужбовців, які не мають статусу учасника бойових дій, є особи, які мають потребу у забезпеченні житловою площею (21,4%) та мають проблеми з житлом (14,3%). Натомість пільги щодо забезпечення житловою площею, отримання у повному обсязі знижок на житлово-комунальні та побутові послуги, а також перебування на квартирній черзі не є актуальними для більшості осіб, які не мають статусу учасника військових дій. Можна припустити, що вирішення житлового питання ще не є життєво необхідною потребою на нинішньому етапі через молодий вік військовослужбовців та їх сімейний статус

(переважно неодружені). Принаймні, таким чином прокоментували респонденти-не учасники бойових дій відсутність проблемних питань власного життя.

4. Невирішені проблеми в житті військовослужбовця. Жоден військовослужбовець з категорії опитаних, які не мають статусу учасника бойових дій, не вказав на існування проблемних питань (табл. 3). Очевидно, пільги та компенсації, які випливають з отриманого статусу військовослужбовців, повною мірою вирішують всі їхні життєві проблеми.

Таблиця 3

Розподіл респондентів щодо проблемних питань їхнього життя, %

Питання	Мають статус учасника бойових дій			Не мають статусу учасника бойових дій		
	так	ні	всього	так	ні	всього
Чи отримали Ви земельну ділянку, а якщо ні, чи є у Вас потреба в її отриманні?	66,7	33,3	100,0	78,6	21,4	100,0
Чи отримали у повному обсязі грошове забезпечення та виплати при звільненні у запас	11,1	88,9	100,0	7,1	92,9	100,0
Які є ще не вирішені проблемні питання? а) влаштування дитини в дитячий садочок; б) школу; в) ВНЗ; г) інше	22,2	77,8	100,0	0	100,0	100,0

Складено авторами.

У категорії осіб зі статусом учасника бойових дій більшість мають сім'ї, дітей різного віку. Однак лише 22,2% респондентів відзначили наявність не вирішених проблемних життєвих питань, які стосуються незабезпеченості житловою площею та проблем з оплатою комунальних послуг. Проведений аналіз ще раз доводить існування проблем у реалізації Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», зокрема у сфері реалізації державних гарантій соціального захисту учасників антитерористичної операції в частині проведення житлової та житлово-комунальної політики (соціальних програм) для військовослужбовців.

Чинним Законом України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» передбачено надання пільги військовослужбовцям у вигляді першочергового відведення земельних ділянок для індивідуального житлового будівництва, садівництва і

городництва. Тому питання анкети щодо потреби отримання земельної ділянки не залишило байдужими багатьох респондентів – як тих, хто має статус учасника бойових дій, так і тих, хто такого статусу не має (відповідно 66,7% та 78,6% відповідей).

Про популярність пільги першочергового відведення земельних ділянок для військовослужбовців говорять такі дані. З моменту запровадження ініціативи щодо забезпечення землею в липні 2014 р. і станом на початок 2018 р. учасники АТО подали до органів Держгеокадастру понад 187 тис. заяв на отримання ділянок. З цієї кількості поданих заяв 72% було задоволено, що становило 135 030 дозволів на розроблення проектів землеустрою для відведення землі військовослужбовцям. Станом на 3 січня 2018 р. військовослужбовці оформили у власність понад 90 378 земельних ділянок площею 117,28 тис. гектарів [8].

Вирішення цього важливого земельного питання знайшло відображення у Стратегії держави в частині виділення земельних ділянок учасникам АТО. Цим документом забезпечено максимально широкий доступ військовослужбовців-учасників АТО до отримання цієї пільги. Соціально-відповідальними у вирішенні цього питання є орган виконавчої влади або орган місцевого самоврядування, який передає земельні ділянки у власність або користування, а також Управління Держземагентства у відповідному районі області.

Що стосується грошового забезпечення та виплати при звільненні у запас, то наведені цифри ілюструють отримання грошового забезпечення у повному обсязі лише частково, оскільки переважна кількість респондентів ще не звільнялася в запас.

5. Освіта та працевлаштування військовослужбовців. З набуттям державної незалежності Україною в теорії та практиці соціальної політики освіта та наявність

постійного місця праці були одним із головних чинників забезпечення соціального захисту економічно активного населення. Не всі військовослужбовці Збройних Сил України розглядають для себе військову службу як зайнятість на постійній основі. Наші дослідження показують (табл. 4), що серед тих осіб, хто має статус учасника бойових дій, переважна більшість респондентів не зацікавлені отримати нову спеціальність. Лише 11,1% опитаних не мають наміру пов'язати своє трудове життя лише з контрактною службою у Збройних Силах України. Серед пріоритетів у виборі спеціальності були вказані такі: бізнес-адміністрування, телекомунікаційні послуги, військова спеціальність. Водночас питання професійного вдосконалення (здобути додаткову освіту або пройти курси перекваліфікації) турбує третину респондентів (33,3%), які мають статус учасника бойових дій, що засвідчує розуміння важливості освітньої складової у трудовому потенціалі людини працездатного віку, якими і є військовослужбовці.

Таблиця 4

Освітні та працересурсні аспекти соціального захисту у відповідях респондентів, %

Питання	Мають статус учасника бойових дій			Не мають статусу учасника бойових дій		
	так	ні	всього	так	ні	всього
Чи є у Вас потреба в отриманні нової спеціальності?	11,1	88,9	100,0	14,3	85,7	100,0
Чи є у Вас потреба у працевлаштуванні?	0	100,0	100,0	7,1	92,9	100,0
Чи є у Вас проблеми з працевлаштуванням або поновленням за місцем праці до призову?	11,1	88,9	100,0	0	100,0	100,0
Чи бажаєте Ви здобути додаткову освіту або пройти курси перекваліфікації?	33,3	68,7	100,0	28,6	71,4	100,0

Складено авторами.

На професійне зростання військовослужбовців мотивує постановою Кабінету Міністрів України від 31 січня 2015 року № 24 «Про особливості виплати винагород військовослужбовцям, особам рядового і начальницького складу в особливий період та під час проведення АТО» [6], якою запроваджується система стимулювання військової майстерності через введення матеріальних форм заохочення за досягнення у військової службі, зокрема: за високі показники в індивідуальній підготовці та підготовці військових частин, яка здійснюється шляхом виплати винагороди в розмірі 100% від місячного грошового забезпечення, але не менш як 3 тис. грн на місяць (розмір винагороди визначається, виходячи з розміру посадового окладу, окладу за військовим званням, щомісячних додаткових видів місячного грошового забезпечення постійного характеру).

Щодо працевлаштування військовослужбовців зі статусом учасників бойових дій, то проблеми з працевлаштуванням практично відсутні, оскільки контрактна форма по суті є основною формою трудової діяльності цих осіб.

У категорії респондентів, які не мають статусу учасника бойових дій, потреба в отриманні нової спеціальності чи додаткової освіти є незначною (14,3%). Серед цих осіб є військовослужбовці, які воліли б отримати такі робітничі професії, як електрик, металозварник, радіотелеграфіст, а також професію медичного працівника (всього 28,6%). Також мізерною є кількість респондентів, які замислюються про майбутнє працевлаштування. Зазначимо, військова служба за контрактом у

Збройних Силах України в контексті соціального захисту військовослужбовців передбачає гідну, вищу за середню в країні, заробітну плату, низку винагород усім військовослужбовцям, які виконують свої обов'язки у зоні АТО, а також одноразові виплати при підписанні контракту, підйомну допомогу у разі переїзду до нового місця служби [9].

Висновки. Таким чином, проведене анкетне опитування дозволило висвітлити проблемні аспекти щодо реалізації державних гарантій соціального захисту військовослужбовців-учасників АТО, оцінити рівень задоволення потреби в отриманні ними пільг, компенсацій в частині медичного, реабілітаційного, житлового, освітнього, трудового, інфраструктурного характеру, а також власності на землю. Пропоновані заходи щодо зниження або запобігання негативного впливу соціальних ризиків на військовослужбовців для забезпечення гідних умов їхнього життя посилюють роль різних суб'єктів соціальної відповідальності у військовому середовищі як запоруки соціального захисту військовослужбовців.

Список використаних джерел

1. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: Закон України від 20.12.1991 р. № 2011-ХІІ. *Законодавство України*: сайт. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12>
2. Інформація щодо надання статусу учасника бойових дій. *Державна служба України у справах ветеранів війни та учасників антитерористичної операції*: офіційний сайт. 2018. URL: <http://dsvv.gov.ua/dostup-do-publichnoji->

informatsiji/informatsiya-schodo-nadannya-statusu-uchasnyka-bojovyh-dij.html

3. Рекомендації парламентських слухань на тему: «Державні гарантії соціального захисту учасників антитерористичної операції, Революції Гідності та членів їхніх родин: стан і перспективи» від 09.02.2017 р. № 1843-VIII. *Законодавство України*: сайт. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/1843-19/sp:max10>

4. Про реалізацію рекомендацій парламентських слухань на тему: «Державні гарантії соціального захисту учасників антитерористичної операції, Революції Гідності та членів їх сімей: стан і перспективи». *Управління праці та соціального захисту населення Уманської міської ради*: сайт. 15.11.2017. URL: <https://umanupszn.gov.ua/2017/11/15/pro-realizaciyu-rekomendaciy-parlame>

5. Роз'яснення щодо соціальних гарантій військовослужбовцям, які беруть участь в антитерористичній операції від 16.10.2014 р. *Законодавство України*: сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0004875-14>

6. Довідковий матеріал з питань соціального захисту військовослужбовців Збройних Сил України. *Міністерство оборони України*: офіційний сайт. 24.09.2013. URL: <http://www.mil.gov.ua/diyalnist/soczialnij-zaxist-ta-adaptacziya-vijskovosluzhbovcziv/soczialnij-zahist-vijskovosluzhbovcziv.html>

7. Рева А. Завдання держави – забезпечити реабілітацію та протезування українським воїнам, які цього потребують. *Міністерство соціальної політики України*: офіційний веб-портал. 10 жовтня 2018 р. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/16041.html>

8. Учасникам АТО надали роз'яснення щодо реалізації права на першочергове отримання земельних ділянок. *Укрінформ*: сайт. 25.01.2018 р. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-other_news/2389542-ucasniam-ato-nadali-rozasnenna-sodo-realizacii-prava-na-persocergove-otrimanna-zemelnih-dilanok.html

9. Військова служба за контрактом у Збройних Силах України. *Medium*: сайт. 2018. URL: <https://medium.com>

References

1. Pro sotsial'nyy i pravovyy zakhyst viys'kovosluzhbovciv ta chleniv yikh simey [On social and legal protection of servicemen and their family members] (1991). Law of Ukraine, adopted on 1991, Dec 20, 2011-XII. *Legislation of Ukraine*: Website. Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12>

2. Informatsiya shchodo nadannya statusu uchasnyka boyovykh dij [Information on the status of the participant in military operations] (2018). *State Service of Ukraine for War Veterans and Anti-Terrorist Operations Participants*: Website. Retrieved from <http://dsvv.gov.ua/dostup-do-publichnoji-informatsiji/informatsiya-schodo-nadannya-statusu-uchasnyka-bojovyh-dij.html>

3. Rekomendatsiyi parlaments'kykh slukhan' na temu: «Derzhavni harantiyi sotsial'noho zakhystu

uchasnykiv antyterorystychnoyi operatsiyi, Revolyutsiyi Hidnosti ta chleniv yikhnikh rodyn: stan i perspektyvy» [Recommendations of the parliamentary hearings: «State guarantees of social protection of the participants of the antiterrorist operation, the Revolution of Dignity and their family members: the current state and prospects»]. *Legislation of Ukraine*: Website. Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/1843-19/sp:max10>

4. Pro realizatsiyu rekomendatsiy parlaments'kykh slukhan' na temu: «Derzhavni harantiyi sotsial'noho zakhystu uchasnykiv antyterorystychnoyi operatsiyi, Revolyutsiyi Hidnosti ta chleniv yikh simey: stan i perspektyvy» [On the implementation of the recommendations of the parliamentary hearings: «State guarantees of social protection of the participants of the antiterrorist operation, the Revolution of Dignity and their family members: the state and prospects»] (2017, Nov 15). *Department of Labor and Social Protection of the Uman City Council*: Website. Retrieved from <https://umanupszn.gov.ua/2017/11/15/pro-realizaciyu-rekomendaciy-parlame>

5. Roz'yasnennya shchodo sotsial'nykh harantiy viys'kovosluzhbovciv, yaki berut' uchast' v antyterorystychniy operatsiyi [Explainings on the social guarantees of servicemen who participate in the anti-terrorist operation] (2014, Oct 16). *Legislation of Ukraine*: Website. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0004875-14>

6. Dovidkovyy material z pytan' sotsial'noho zakhystu viys'kovosluzhbovciv Zbroynykh Syl Ukrayiny [Reference material on social protection of servicemen of the Armed Forces of Ukraine] (2013, Sep 24). *Ministry of Defense of Ukraine*: Website. Retrieved from <http://www.mil.gov.ua/diyalnist/soczialnij-zaxist-ta-adaptacziya-vijskovosluzhbovcziv/soczialnij-zahist-vijskovosluzhbovcziv.html>

7. Reva, A. Zavadannya derzhavy – zabezpechyty rehabilitatsiyu ta protezuvannya ukraiyins'kym voyinam, yaki ts'oho potrebuyut' [The state's task is to provide rehabilitation and prosthetics to Ukrainian soldiers who need it] (2018, Oct 10). *Ministry of Social Policy of Ukraine: official web-portal*. Retrieved from <https://www.msp.gov.ua/news/16041.html>

8. Uchasnykam ATO nadaly roz'yasnennya shchodo realizatsiyi prava na pershocherhove otrymannya zemel'nykh dilyanok [Participants of the ATO obtained the clarifications on the implementation of the right to first obtain the land] (2018, Jan 25). *Ukrinform*: Website. Retrieved from https://www.ukrinform.ua/rubric-other_news/2389542-ucasniam-ato-nadali-rozasnenna-sodo-realizacii-prava-na-persocergove-trimann-zemelnih-dilanok.html

9. Viys'kova sluzhba za kontraktom u Zbroynykh Sylakh Ukrayiny [Military service under contract in the Armed Forces of Ukraine] (2018). *Medium*: Website. Retrieved from <https://medium.com>

Надійшло 03.10.2018 р.